

Єремєєва В.М. Гуманістично-орієнтований підхід у процесі навчання майбутніх учителів як чинник їх професійного зростання // Андрагогічний вісник: Наукове електронне періодичне видання. – Випуск 5. – 2014. – С. 145-151.

УДК 37.06(091)

Єремєєва В.М.,
кандидат педагогічних наук, доцент
Житомирського державного університету імені Івана Франка

ГУМАНІСТИЧНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЯК ЧИННИК ЇХ ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ

У статті розглядаються деякі аспекти підвищення ефективності професійно-педагогічної діяльності. Проведено аналіз провідних тенденцій гуманізації сучасної освіти. Розкривається специфіка принципів гуманізації та індивідуального підходу. Виділено деякі аспекти реалізації гуманістично-орієнтованого підходу.

Ключові слова: гуманізм, гуманізація, індивідуальний підхід, гуманістично-орієнтований підхід.

В статье рассматриваются некоторые аспекты повышения эффективности профессионально-педагогической деятельности. Проведен анализ ведущих тенденций гуманизации современного образования. Раскрывается специфика принципов гуманизации и индивидуального подхода. Выделены некоторые аспекты реализации гуманистически-ориентированного подхода.

Ключевые слова: гуманизм, гуманизация, индивидуальный подход, гуманистически-ориентированный подход.

This article discusses some aspects of increasing the effectiveness of professional-pedagogical activity. The analysis of the major trends of the humanization of modern education. Specifics of the principle that humane and personal approach. Some aspects of the implementation of humanistically-oriented approach.

Keywords: humanism, humanization, individual approach, humanistically-oriented approach.

Забезпечення розвитку і формування творчого потенціалу особистості, як зазначено у "Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті", є пріоритетним напрямом оновлення сучасної школи. В умовах модернізації

української освіти спрямування навчального процесу в середніх та вищих навчальних закладах на оптимізацію та демократизацію надають можливості для розкриття творчості, розвитку ініціативи, активізації пізнавально-навчальної діяльності особистості.

Проте система професійно-педагогічної підготовки у вищому навчальному закладі побудована в основному на традиційних технологіях навчання, що не сприяє підвищенню її ефективності та обмежує можливості повною мірою здійснювати індивідуальний підхід. Це призводить до орієнтації на середнього студента, нівелювання особистості, стандартизації майбутньої професійної діяльності.

Тому особлива увага надається пошукам шляхів підвищення ефективності професійно-педагогічної діяльності, зокрема, необхідності формування особистості майбутнього вчителя відповідно до потреб сучасної практики, динамічних змін, що відбуваються в країні й світі. Такі умови створює гуманістично-орієнтований підхід у навчанні, здійснення якого стає особливо актуальним у наш час, коли вимагається оволодіння значним обсягом навчального матеріалу на достатньо високому рівні труднощів.

Аналіз психолого-педагогічної літератури доводить, що історичні традиції трактування терміну "гуманістичний" передбачають характеристику системи цінностей, що звеличують людину, сприяють її благу, щастю, свободі та справедливості (Г. Балл, В. Огнев'юк, Т. Панфілова та ін.). Практичне становлення гуманістичної орієнтації в суспільному житті, що пов'язане з використанням варіативних технологій, які враховують індивідуальні особливості та мають спрямованість на організацію суб'єкт-суб'єктної взаємодії, досліджували М. Берулава, І. Зязюн, І. Надольний та ін.

Проблему формування особистості сучасного вчителя на гуманістичних засадах розглядали такі вчені, як С. Гончаренко, М. Євтух, В. Кремень, О. Савченко та ін. Різноманітні аспекти реалізації індивідуального підходу в навчанні та вихованні на різних етапах розвитку педагогічної думки були предметом особливої уваги зарубіжних та вітчизняних науковців (Ф. Дистервег, В. Галузинський, Я. А. Коменський та ін.).

Виховання високопрофесійного фахівця, людини з різнобічними поглядами, глибокими знаннями, широким світоглядом та політичною культурою є актуальною проблемою сьогодення, тому процес навчання у сучасній вищій школі повинен забезпечувати індивідуальний розвиток кожного студента, сприяти успішному навчанню, максимальному розвитку його здібностей та обдарувань. Дослідження проблеми підвищення ефективності процесу професійно-педагогічної підготовки у вищих навчальних закладах на засадах гуманістично-орієнтованого підходу як перспективного напрямку активізації творчого потенціалу майбутніх учителів є метою статті.

Професійна діяльність педагога реалізується в постійному взаємозв'язку з педагогічним колективом, що впливає на її характер, коректує і визначає результат праці педагога. Професіоналізм діяльності науковцями

розглядається як якісна характеристика суб'єкта діяльності, що визначається мірою володіння ним сучасним змістом і засобами рішення професійних задач. Педагогічний професіоналізм – ступінь оволодіння загальною й педагогічною культурою. При цьому педагог виступає носієм культурних цінностей, головна з них – галузь знань, яку викладає. Крім того, він є носієм професійно-педагогічної культури, що дозволяє більш продуктивно вирішувати педагогічні задачі [3, с. 205].

Гуманістичні цінності освіти складають основу загальнолюдської культури і співвідносяться з найбільш фундаментальними явищами соціальної структури. Вони зумовлюють зміну авторитарно-дисциплінарної моделі виховання на особистісно-орієнтовану, сутнісними ознаками якої є максимальна індивідуалізація всіх її складових, створення умов для саморозвитку і самовдосконалення особистості, свідомого визначення своїх можливостей та життєвих цілей [8, с. 5-16].

Відповідно до зазначеної концепції якість сучасної освіти визначається не тільки певним обсягом знань, а й особистісними характеристиками, що роблять фахівця мобільним і вільним у своїх учинках, відповідальним за прийняті рішення, здатним до постійного відновлення інформативного діалогу з навколишнім соціальним середовищем.

Тому при підготовці висококваліфікованого фахівця необхідно організувати такий навчальний процес, який забезпечував би випускнику високу конкурентоспроможність за рахунок необхідного рівня сформованості стратегічної компетенції; сформував не тільки базові знання, а й уміння та потребу до самостійного підвищення професійного рівня, прагнення до безперервної самоосвіти та самовдосконалення; створив умови застосування ефективних механізмів рефлексії та моніторингу власного професійного зростання; розвинув особистісну соціальну відкритість, толерантність, готовність до діяльності в нестандартних ситуаціях; сформував здатність робити самостійний вибір, приймати рішення, брати на себе відповідальність за реалізацію визначеного плану дій [3, с. 217].

В особистісно-діяльнісному аспекті гуманізація розглядається як "специфічна педагогічна діяльність, спрямована на організацію педагогічного процесу, головною метою якого є особистість та її прояви у власне "особистісних" діях – цілепокладанні, смислоутворенні, самостійності, відповідальності у виборі цінностей і вчинків, особистісному досвіді" [1, с. 8].

Конкретні напрями гуманізації освіти в різних типах навчальних закладів учені (Г. Балл, С. Гончаренко, В. Кремень та ін.) вбачають у наступному:

- гуманізація цілей освіти – формування вільного, розвиненого, високоморального, творчо активного, соціально зрілого фахівця;
- гуманізація змісту освіти – реалізація принципу історизму, що полягає у демонстрації еволюції людських знань про природу, суспільство і мислення; включенні етапів становлення і розвитку загальнолюдських цінностей та гуманістичних поглядів мислителів і вчених у створенні духовної культури людства;
- гуманізація методів навчання – гуманістичний підхід до організації

навчально-пізнавальної діяльності суб'єктів навчального процесу, розроблення особистісно-орієнтованих технологій навчання і виховання у навчальних закладах.

Основними загальнонауковими принципами реалізації гуманізації освіти є: фундаментальність, системність, єдність національного та загальнолюдського; єдність гуманістично-особистісного, світоглядно-ціннісного і науково-пізнавального; єдність навчання та виховання; гуманізму; індивідуального підходу [3, с. 208].

Індивідуальний підхід у педагогіці виділяється як самостійний принцип, так і його складова частина, найчастіше – колективізму (М. Данилов, В. Оконь, Б. Єсипов та ін.), особистісного підходу (С. Карпенчук, І. Підласий та ін.), єдності виховання і самовиховання (А. Кондратюк, Н. Савін та ін.), в основі якого – врахування індивідуальних і вікових особливостей учнів у всіх формах та методах навчання та виховання.

Більшість дослідників вважає, що потрібно здійснювати індивідуальний підхід у тісному зв'язку з іншими дидактичними принципами, тому що відносно ізольований розгляд цього принципу можливий лише у межах розумної абстракції, що полегшує розуміння та практичну реалізацію його у єдиному цілісному навчально-виховному процесі. З одного боку, він служить конкретизації інших принципів, які розкривають соціально-типові вимоги до навчання та виховання. З іншого боку – визначає вимоги до змісту освіти, методів та організаційних форм з метою формування творчої індивідуальності кожного учня. Його реалізація передбачає часткові, тимчасові зміни найближчих завдань і окремих сторін змісту навчально-виховної роботи, постійну видозміну методів та організаційних форм [7, с. 63].

Отже, незважаючи на розбіжність у поглядах, більшість учених-дослідників виділяють індивідуальний підхід як найважливіший принцип навчально-виховного процесу, який здійснюється у тісному зв'язку з іншими принципами та різноманітними шляхами.

Гуманістичний підхід (принцип гуманізації) у науковій літературі відноситься, також, до напряму в світовій науці про людину, що визнає своїм головним предметом особистість як унікальну цілісну систему, яка являє собою "відкриту можливість" самоактуалізації, властиву тільки людині. Принцип гуманізації передбачає створення максимально сприятливих умов для самовизначення особистості, розкриття й розвитку її здібностей, уважне ставлення до складності й неоднозначності її внутрішнього світу, турботу про здоров'я. Це органічне поєднання особистісного і колективістського, що робить суспільно-корисне особисто значущим для підростаючого покоління [5, с. 268].

Отже, принципи гуманізації та індивідуального підходу є двома важливими положеннями особистісно-орієнтованої парадигми навчання. Організація навчального процесу на принципах гуманізму та індивідуального підходу є необхідною передумовою для успішної трансляції загальнолюдських цінностей молоді.

Аналізуючи сутнісний зміст принципів гуманізації та індивідуального

підходу, науковці (Н. Бібік, І. Зязюн, В. Кремень, О. Савченко, І. Якиманська та ін.) розглядають їх у *єдності*, зазначаючи, що у своїй цілісності вони виконують ряд важливих функцій:

- гуманізація запобігає виникненню психологічних травм при необхідності зміни ціннісних орієнтацій, позбавленні стереотипів у поглядах і поведінці шляхом особистісно-зорієнтованого процесу навчання;

- індивідуальний підхід сприяє спрямуванню індивіда не тільки на здобуток знань, засобів їх здобуття, але, перш за все, на розвиток своїх потенцій, творчих здібностей як на пряму мету, без якої неможлива самоактуалізація особистості;

- гуманізація й індивідуальний підхід спонукають індивіда до пошуку власних шляхів перетворення з пасивного споживача інформації на активного пошукувача; створення себе як самодостатньої творчої особистості [3, с. 208].

Основна ідея гуманістично-орієнтованого підходу полягає в наданні студенту максимально широких можливостей навчатися, що дозволить у майбутньому оптимально адаптуватися до реальної дійсності у всьому її різноманітті та цілісності й використати на практиці набутий досвід у різноманітних соціальних ситуаціях. Він передбачає визначення організаційних форм навчальних занять, перевірки, обліку та оцінки знань, умінь учнів, формулювання критеріїв оцінювання результатів навчання, праці вчителів, та освітніх установ у цілому [5, с. 243].

Отже, принцип гуманістично-орієнтованого підходу робить можливим побудову гнучких стратегій в організації та управлінні самостійною навчальною діяльністю студентів відповідно до існуючих освітніх ресурсів; диференційованого та індивідуального підходів, використання різноманітних форм, методів і засобів навчання; встановлення зворотнього зв'язку; побудови ефективної суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Це дасть можливість також змінити статус студента, який перетворюється у суб'єкт пізнавальної діяльності, що створює умови для розвитку його здібностей, інтересів, формує педагогічне бачення.

Даний принцип реалізується шляхом послідовної орієнтації педагогічного процесу на врахування особистісних якостей майбутнього вчителя, його творчого потенціалу, надання самостійності у професійній діяльності та обумовлює становлення гуманних людських відносин між викладачем вищої педагогічної школи і студентом, який також з першого дня навчання повинен проектувати свої власні дії й вчинки на позицію вчителя – носія добра, моралі, гуманізму. В умовах вищого навчального закладу досягнення високого рівня професійних якостей майбутніх учителів можливе за умови організації навчального процесу на основі використання технологій, спрямованих на особистісно-орієнтоване, розвивальне навчання, яке ґрунтується на даних порівняльного аналізу вчителів різних рівнів продуктивної діяльності [4, с. 4-10].

Серед основних способів реалізації гуманістично-орієнтованого підходу в освітній процес можна розглядати впровадження особистісно-діяльнісних технологій, які передбачають зміну схеми навчальної взаємодії й ролі

викладача по відношенню до студента та індивідуалізацію програм навчання.

У зазначеному контексті важливо виділити поняття "гуманістична спрямованість учителя", під яким розуміють "достатньо усталену сукупність мотивів, які спонукають педагога до такої організації навчально-виховного процесу, що спрямований передусім на стимулювання прогресивного психічного розвитку та саморозвитку вихованців, якнайповнішого розкриття їхніх здібностей і потенційних можливостей, встановлення гуманістичного типу спілкування з дітьми, що сприяє психологічному комфорту учнів, їх впевненості у власних силах" [5, с. 310].

Отже, гуманізація освіти передбачає поєднання гуманного ставлення до тих, хто навчається, з особистісною орієнтацією освітнього процесу. Таким чином, реалізація гуманістично-орієнтованого підходу вимагає від педагогів не тільки доброго та гуманного ставлення, але й поваги до особистості (індивідуальних особливостей, прагнень, думок) та сприяння її гармонійному розвитку.

Реформування сучасної української освіти, спрямоване на вдосконалення фахової підготовки працівників в поєднанні з ґрунтовною базою загальноосвітніх знань, ставить перед професійними навчальними закладами важливе завдання: готувати компетентного майбутнього фахівця, який повинен уміти самостійно здобувати й застосовувати на практиці нові знання та практичні навички. Однак, незважаючи на дослідження багатьох учених, проблема лишається актуальною. Подальшого вивчення, на наш погляд, потребують питання формування індивідуального стилю педагогічної діяльності, модернізації підготовки сучасного вчителя в педагогічному університеті, напрямки та фактори формування особистісних характеристик педагога в сучасних умовах.

Література

1. Балл Г. О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах) / Балл Г. О. – К.-Рівне, 2007. – 172 с.
2. Балл Г.А. Психология в рациогуманистической перспективе: Избранные работы / Балл Г.А. – К.: Основа, 2006. – 408 с.
3. Воронкова В. Гуманізація освіти, науки, політики, влади, суспільства / Воронкова В. // Філософія освіти: наук. часопис. – 2007. – № 1-2(7). – С. 204-220.
4. Гончаренко С. У. Гуманітаризація загальної середньої освіти / Гончаренко С. У. // Початкова школа. – 1995. – № 3. – С. 4-10.
5. Енциклопедія освіти : [гол. ред. В. Г. Кремень] / Акад. пед. наук України. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
6. Кондрашова Л.В. Индивидуальная работа студентов по педагогическим дисциплинам / Кондрашова Л.В., Буряк В.К., Гапоненко Л.А. – Кривой Рог, 1995. – С. 3-27.
7. Рабунский Е.С. Индивидуальный подход в процессе обучения школьников / Рабунский Е.С. – М., 1975. – 193 с.

8. Савченко О.Я. Від людини освіченої – до людини культури: Ціннісні орієнтації загальноосвітньої підготовки учнів / Савченко О.Я. // Педагогіка. – 1995. – № 3. – С. 5-16.

9. Унт И.Э. Индивидуализация и дифференциация обучения / Унт И.Э. – М., 1990. – 263 с.